

ДИНАМІКА ЗМІН ТРАДИЦІЙНИХ ОБРЯДІВ ВЕЧОРНИЦЬ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

У статті проаналізовано трансформацію вечорниць на Тернопільщині та досліджено ступінь збереженості традицій у цій місцевості.

Ключові слова: трансформація, вечорниці, дівчачий вечір, ворожіння, любовна магія, Калита.

Календарно-побутові обряди українців є феноменальним явищем. Вони набувають актуальності у процесі відродження традицій українського народу. Осмислення традиційної культури українців на Тернопільщині дає нам величезну інформацію про історію, звичаї, світоглядні уявлення народу. Особливий інтерес становить народна культура українців Тернопільщини, яка мало досліджена в наш час. Зокрема, важливе наукове значення мають календарні свята та обряди, які увібрали в себе основні риси соціального життя, позначені впливом інших слов'янських народів даного регіону.

Під впливом християнства ряд свят давнього походження в календарному циклі, які не є сумісними з християнством, втратили своє значення і зводяться до вшанування того чи іншого святого. Також ряд свят втратили актуальність у зв'язку з науково-технічним прогресом, зміною свідомості сучасної людини, процесами урбанізації, зростанням значення міської культури.

Традиційні українські вечорниці та пов'язані з ними свята зимового календаря Катерини та Андрія пройшли трансформацію і набули нових рис.

Вечірні зібрання молоді в різних місцевостях називалися: вечорниці, вечурки, супрядки, музики. На Тернопільщині побутувала назва "вечорниці". На вечорницях дівчата працювали (пряли, шили, вишивали), а хлопці розважали дівчат, влаштовували різноманітні ігри, співали, танцювали, розповідали всілякі бувальщини та небилиці й заважали дівчатам працювати.

Вечорниці поділялися на два види: буденні, де в основному працювали, допомагаючи собі піснею, й веселими жартами, та святкові, на яких танцювали і розважалися. Якщо молодь розходилася додому "з першими півнями", то це вважалися вечорниці, якщо ж засиджувалися аж до третіх півнів, то це були вже досвітки. Саме з такими святковими вечорницями й досвітками пов'язане виконання багатьох обрядових церемоній та звичаїв протягом зими.

На Тернопільщині вечорниці були своєрідним клубом для сільської молоді, де молодь розважалася, спілкувалася. Кожна частина села, а то й кожна вулиця мала свою хату для вечорниць. Навіть на маленьких хуторах, було не менше, як дві хати для вечорниць, бо вважалося, що ходити на ті самі вечорниці рідним братам чи сестрам не годиться. Це зазвичай була хата вдови, яка жила сама.

На вечорниці збиралися тільки дівчата і хлопці, а одружені чоловіки і заміжні жінки ніколи на вечорниці не ходили.

Крім звичайних вечорниць, була колись ще, так звана, складчина. Як правило, вона проходила лише чотири рази в рік: на третій день Різдвяних свят, Великдень і на заговини – перед Великим постом і Пилипівкою.

Назва походить від того, що дівчата й хлопці "складались" і влаштовували спільні розваги з вечерею, музикою й танцями.

В обов'язки дівчат входило приготувати вечерю, а для цього вони зносили в хату, як кажуть у народі, хто що мав: одна – муку на вареники, друга – сир, капусту, третя – масло, сметану тощо¹.

В обов'язки ж хлопців входило забезпечення зібрання музикою, спиртними напоями а також солодощами для дівчат: цукерками, медяниками, марципанами.

Традиційним святом української молоді було Катерини (свято дівочої долі), яке припадало на 7 грудня (24 листопада за старим стилем). Саме в цей день дівчата ворожили на майбутню долю та судженого.

7 грудня християнський світ відзначає день пам'яті великомучениці Катерини ("чиста душею" – так перекладається її ім'я із грецької). Катерина була дочкою грецького царя Ксantosа. Мати Катерини була таємною християнкою. Саме вона познайомила дівчину з християнським вченням. Близько 373 року Катерина була страчена за віру. Через декілька років єгипетські християни знайшли останки мучениці й поховали їх у монастирі на Синайській горі².

В Україні, загалом і на Тернопільщині ставлення до Катерини, як і до інших святих великомучениць, було особливим: довірливим і житейським. Невипадково свято Катерини називали святом "дівочої долі". Це вже пізніше церква прив'язала це свято до Святої Катерини. Сподіваючись на розуміння й допомогу святої, дівчата просили її про щасливий шлюб, злагоду в сім'ї. Проте це свято не оминуло і чоловіків. На Тернопільщині напередодні Катерини парубки постили, щоб Бог послав їм добру жінку. Дівчата варили борщ і кашу з пшона. Опівночі вилазили по черзі на ворота, тримаючи горнята з кашею та борщем, обгорнуті новим рушником, тричі гукали: "Доле, доле, ходи до мене вечеряти". Добре, коли в цей час заспіває півень – доля обізвався. Якщо впала з неба зірка – погасла доля. Іноді замість долі дівчина зверталася до коханого³.

В українців побутувало багато дівочих ворожінь про долю і щасливе заміжжя. Майже всі вони пов'язані з віруваннями в магічну силу води, вогню, зерна⁴.

У дослідників немає єдиної класифікації видів любовної магії. Перш за все виділяють прикмети та власне ворожіння. А.К.Байбурін, зазначав, що прикмети в основному базуються на реальних спостереженнях, а ворожіння, як правило, ігнорують досвід⁵. П.Г.Богатирьов розрізняв магічні дії, тобто ворожіння, гадання і прикмети. На його думку, той хто ворожить вірить в те, що він підкорює собі природу або іншу людину; гадання характеризується тим, що з нього дізнаються майбутнє, але не можуть його змінити; а прикмети є повністю не залежними від людини (функція людини в цьому випадку обмежується лише спостереженнями)⁶. Ю.В.Попович зазначив, що прикмети відрізняються від магічних обрядів тим, що людина не виконує ритуальних дій, а лише спостерігає за діями людей навколо, поведінкою тварин, змінами погоди та за власними відчуттями, снами, надаючи своїм висновкам форми забобонів⁷.

В.Я.Пропп, систематизуючи види ворожінь, прийняв класифікацію, в якій головною визначальною ознакою любовних магічних дій є їх методи: сон, штучно викликані зорові образи (вигляд судженого, долі у дзеркалі), слухові образи (прислухання до гавкоту собак), жеребкування (чий "балабушок" першим з'їсть собака; виливання розтопленого воску в холодну воду), виконання ритуальних пісень⁸.

Далі ми покажемо збережені деякі види ворожінь за такою класифікацією.

Зараз на Тернопільщині не ворожать на Катерини, а лише на Андрія. Проте респонденти згадують про давні ворожіння.

Ворожили, зокрема, так: зрізали гілки вишні чи сливи і ставили їх у воду або в горщик із землею на покуті. Якщо вони розцвітали до Різдва або Нового року, це обіцяло скорий шлюб. У такий же спосіб ворожили про здоров'я або смерть у наступному році. Для цього у воду ставили гілочки по кількості членів сім'ї, позначаючи їх кольоровими нитками. Чия гілка розквітне – той довго житиме, чия всохне – захворіє або помре. Рослини, що розквітали в найбільш суворий зимовий час, були зрозумілим народному світогляду символом нового відродження природи. Тому їм приписувалась особлива сила – магічним способом пов'язана з долею людей⁹. При цьому важливим було оберігати віщу вишневу гілочку від ока священика, коли він під час посту входить до хати з молитвами, а під час свят із кропилом, щоб гілочка не засохла або ж він сваритиме за тяжкий гріх. Тут простежується ставлення християнської релігії до народних звичаїв. Зараз на Тернопільщині нерідко теж ворожать на вишневу гілочку (але на Андрія), правда серйозно не вірять у здійснення цього ворожіння.

Також поширеним було ворожіння, завдяки якому дівчата дізнавалися, чи мають вони шанс вийти заміж цього року. Для цього вони виходили надвір, на дровітню, набирали не рахуючи, дров, і заносили їх до хати. У хаті рахували – якщо парне число, дівчина вийде заміж цього року, якщо не парне – доведеться ще сидіти в дівках. На Бойківщині (наприклад, на Турківщині) цей обряд і зараз виконується на Андрія¹⁰.

Наступним зимовим святом, яке дещо перегукується з Катериною є день Андрія. Народна назва цього свята Калита. Особливо важливим воно було для молоді, оскільки в ніч на Андрія проводились андріївські вечорниці зі всім комплексом ворожінь на майбутню долю. Це свято припадає на 13 грудня (30 листопада за старим стилем). За церковним календарем це день пам'яті мученицької смерті одного із дванадцяти апостолів Христових – Андрія Первозванного. Згідно з легендою, святий проповідував християнство у Скіфії й дійшов аж до Києва, де на одному із пагорбів поставив хрест зі словами: "Чи бачите гори ці? Повірте мені, на них засяє благодать Божа"¹¹.

В українській традиційній обрядовості в день Андрія або Калити проводився ряд давніх, ритуалів язичницького походження, що мали переважно любовно-магічне та аграрно-магічне спрямування. В Калиті яскраво простежуються дві сюжетні лінії, перша пов'язана з культом сонця, друга – із шлюбною магією. Це свято припадало на найбільш темний період року, коли як кажуть, день до обіду. При допомозі магічних ритуалів люди намагалися допомогти сонцю розгорітися. Найтісніше пов'язаний з культом сонця вогонь, в тому числі домашнє вогнище, тому на Калиту так широко використовувались атрибути печі та знаряддя праці, якими господиня поралася коло вогню – кочерга, хлібна лопата, рогачі, горня, сажа. Обрядовий хліб – калита також нагадує сонце, він обов'язково круглий, як сонце, в середині з діркою, до того ж вимазаний медом. Золотий мед, принесений бджолами (божими мухами) також символізував сонце і широко використовувався в цей день. Ним намащували калиту, іноді жартуючи, хлопці вмочали пальці в мед і мазали дівчатам вуста, щоб солодкі були. З меду готували і напої на калиту. Варто відмітити, що горілку на молодіжних вечорницях, як правило, не вживали.

Такі веселощі і розваги на андріївські і катерининські вечорниці припадали на час Пилипівського посту і, отже, ніякою мірою не відповідали нормам християнської моралі. Спроби духовенства подолати цю народну позацерковну традицію, не дали бажаних наслідків.

В період андріївських вечорниць на Тернопільщині співали своєрідних пісень. В деяких селах старші люди ще пам'ятають такі пісні. Наприклад, жартівлива пісня, яку співали хлопці дівчатам:

Ой на Андрія гадали дівки,
Щоб не лишали їх парубки,
А ми всі ходили в друге село,
Щоб дівкам нашим заздро було.
По других селах маєм дівчат,
В наших з-за тину лиш ноги стирчать.
Най си шукають в мужів вдівців,
Чи десь по селах чужих хлопців¹².

Також велику увагу приділялося іменинникам свята. Про Андрія складали пісні:

Андрій за горами
З гарними дівками.
Андрій з-за гір іде,
Гарне дівча веде.
Мати зобачила,
Їсти зготовила.
Перед сина меду,
Перед невістки леду.
Пан Біг то побачив,
Їду перемінив.
Андрій леду вкусив,
На ліжко ся рушив.
– Тобі, жінко, тобі
Штири коні в возі.
Мати то почула

Сину виказала
 – Мені, сину, мені
 Щом тя годувала.
 – Камінь, мамо, камінь.
 Щос мня зчарувала¹³.

Одним із найбільш цікавих прийомів любовної магії приурочених до дня Андрія, було "засівання конопель" (іноді замість конопляного використовувалось насіння льону, маку тощо). Сіяли коноплі біля криниці чи біля межі, примовляючи:

Святий, Андрію!
 Я на тебе коноплі сію,
 А спідницею волочу,
 Бо дуже заміж хочу.
 Дай же, Боже, знати,
 З ким весілля грати¹⁴.

На Бучаччині Тернопільської області говорили так:

Андрію, Андрію!
 Я коноплі сію,
 Тихенко волочу:
 Віддаватися хочу¹⁵.

На Чортківщині Тернопільської області зберігся до нашого часу традиційний обряд "сіяння конопель". Після слів: "Андрію, Андрію, коноплі ти сію, сію та волочу віддаватися хочу" дівчата кладуть миски з водою, світять свічки, ходять довкола, говорячи "Первозданний Андрію, на Тебе ся надієм! Долю хочемо знати, просимо допомагати. Зійди до нас в цей вечірній час, в цю годину благослови кожну дівчину". Усі підходять до своєї миски і моляться навколішки: "Андрію, Андрію, Тебе благаю, до Тебе взиваю, Зійди, зійди і долю проречи! Хай побачу, почую, що мені віщує. Хай знаю, що мене чекає. Амінь". Хреститься. Якщо у воді з'явиться відображення хлопця, то дівчина невдовзі вийде заміж¹⁶.

На Підгаєччині Тернопільської області зафіксована пісня про сіяння конопель, де простежуються майбутні відносини невістки і свекрухи.

Коноплі кидаю, спідницю я мочу,
 Дівка чорнобрива, трохи гонорова
 віддаватися хочу.
 Хлопець молоденький вміє жартувати,
 Візьме за рученьку, приведе до хати.
 А свекруха скаже: "Ой вставай, лінива,
 йди, подій корови тії, щос привела".
 "Я вже подояла тії, щом привела,
 Тільки ті лишила, що їм ту застала"¹⁷.

В образі засівання конопель до початку ХХ ст. зберігалися деякі архаїчні риси. Так, у багатьох місцевостях дівчата на Андрія сіяли коноплі роздягненими. За народним віруванням, голе тіло – важливий засіб чарівництва¹⁸.

У цей вечір намагалися побачити свого обранця в дзеркалі.

Проводилися ворожіння, щоб дізнатися про професію майбутнього чоловіка, риси характеру, зовнішній вигляд, матеріальне становище, главенство у майбутній сім'ї¹⁹.

"Увечері на Андрія дівчата бігли до річки чи ставка і занурювали руку в воду. По тому, що діставали з дна (шматочок шкіри, соломинку, тканину, деревину), судили, яким буде ремесло судженого: швець, хлібороб, ткач, стельмах, боднар. Ворожили й на кілках у тину. Пересно-

ували нитками дорогу: яке ім'я мав чоловік, що заплутувався в тих нитках, таке, гадали, матиме й наречений"²⁰.

Нами зафіксовано сучасний вид даного ворожіння. Так, наприклад, щоб дізнатися ім'я свого майбутнього чоловіка, треба вийти на вулицю і спитати ім'я першого чоловіка чи хлопця²¹.

Також в наш час інколи виконують обряд приготування вареників з заліплюванням всередину напису імені хлопця. Дівчата носять в роті воду з трьох криниць. Кожна дівчина, по черзі, кидає свій вареник на окріп і дивиться, який скоріше випливе. Яке ім'я прочитає, так буде називатися майбутній чоловік.

Ім'я судженого на Тернопільщині сучасні дівчата дізнаються так. Пускають перстень по столі, де ставлять три предмети, названі чоловічими іменами, примовляючи:

Ой, Андрію, Андрієчку,
Даруй мені надієчку.
Скажи мені, Андрієчку,
Ой чи любить Василечко,
Ой чи любить, чи кохає,
Чи давно вже другу має?
Чи давно вже іншу має,
Мене бідну забуває?
Покотись, лишень, колечко,
Скажи мені Андрієчку,
Чи Василь, чи Миколечко,
Чи Степан, чи Михайлечко?²²

Відомий спосіб ворожіння на ім'я. День перед Андрієм дівчата готують аркуш паперу з іменами хлопців і один порожній. Їхня кількість повинна відповідати рокам дівчини. Ввечері ці записки кладуть під подушку, а зранку витягують. Яке ім'я витягне, таке і в чоловіка буде, а якщо порожній, то ще в дівках сидітиме²³. Можна провести аналогію з цим видом ворожіння, який пройшов трансформування. Адже відомо, що подібний вид ворожіння мав місце в давнину, правда тоді дівчата ворожили так на Катерини. "Напередодні цього свята дівчата клали під подушку листочки з різних дерев, на яких помічали різних хлопців. Серед них мав бути яблуневий листочок – для дівчини. Лягаючи спати, дівчина читала молитву долі, аби та змило-сердилася над нею, а вдосвіта прохала найменшого в родині хлопчика витягти одного з листочків: який витягне, за того й вийде заміж, а як випаде листочок з яблуні, то доведеться подівувати ще"²⁴.

У наш час на Тернопільщині відомо ще кілька ворожінь із свічкою. В тарілку наливають води, запалюють свічку і кожна дівчина крапає воском у воду. Кількість крапель має бути рівною рокам. Далі важливу роль відіграє уява і фантазія кожної дівчини, оскільки що вона побачить з утвореного воску, те і буде в її житті²⁵. Наприклад, серце, що віщує кохання, корону – на вінчання, чоловічу фігуру – майбутнього чоловіка, або щось невідоме, химерне. Все залежить від того, як трактувати те чи інше утворення з воску.

Наступний вид ворожіння виконують не лише дівчата, але й хлопці. До великої миски з водою прив'язують паперові стрічки з бажаннями. У порожню половинку горіха ставлять свічку. До котрої стрічки підпливе свічка і запалить, те бажання і збудеться²⁶.

У хлопців є своє ворожба: хто швидше витягне перстень з миски з водою, той першим оженився.

Ще один вид ворожіння на майбутню долю зі свічкою. На тарілку ставлять листок паперу скручений в кульку, підпалюють і ставлять над свічкою, так щоб тінь від полум'я падав на стіну. "Малюнок" на стіні розкаже про майбутню долю. Наприклад, дівчина може побачити корону – на вінчання, серце – на кохання, якщо важко розібрати, то це віщує щось погане.

На Підгаєччині Тернопільської області "кладуть під тарілку перстень, мірт і ляльку. Що дівчина витягне – таку долю матиме. Скажімо, перстень – невдовзі заміж вийде, мірт – за дружку піде, лялька – народить позашлюбну дитину. В деяких селах кладуть стрічку, барвінок і мірт. Стрічка – дівування, мірт – розлука, барвінок – заміжжя"²⁷.

Якщо в сім'ї є кілька дівчат "на виданні", то ворожать на чоботи. По черзі перекладають від стіни до порога. Чий чобіт першим "стане" на поріг, та дівчина перша заміж вийде.

На заході Тернопільщини збереглася традиція пекти перед святом Андрія "балабушки". Тісто для них колись замішували на непочатій воді, яку кожна дівчина повинна була принести потайки в роті з річки або з криниці. Намастивши салом, їх клали на долівку – кожна дівчина пильнувала свій. Тоді заводили в хату голодного собаку. Чий "балабушок" собака швидше вхопив – та дівчина незабаром заміж вийде. Залишений хлібець свідчив про те, що принаймні ще рік його господиня буде чекати на судженого. Дослідники відзначають, що звичай "пекти балабушки" зберігся на Опіллі²⁸. Опілля – територія північно-західної частини Подільської височини в межах Львівської, Івано-Франківської і центрального західного виступу Тернопільської областей, знаходиться між Волинню, Поділлям та Прикарпаттям.

Узагальнюючи види магії, етнологи поділяють її на магію подібності (гомеопатичну, іміта- тивну) та дотику (контагіозну або контактну магію)²⁹. Наприклад, розквітла гілочка вишні, внесення парної кількості дров, поїдання псом балабушок, собачий гавкіт, сіяння конопель тощо – це приклади магії подібності. Натомість напування хлопця специфічним напоєм, вмивання та натирання свого обличчя речовинами, що роблять його гарнішим, та ін. відносяться до контактної магії.

Велика популярність дівочих ворожін пов'язана з тим, що дівчині в традиційному суспільстві зазвичай не властиво було самій обирати собі судженого. Пропозицію одружитися завжди виявляв чоловік (тому чоловічих ворожін про шлюб зафіксовано значно менше)³⁰. Заповітною мрією кожної дівчини традиційного суспільства було якнайшвидше вийти заміж, оскільки сама жінка не могла себе реалізувати. Незаміжня жінка залишалася поза суспільством, її не приймали до молодіжного гурту, а без чоловіка вона не могла набути статус молодиці. В традиційному суспільстві дівчат, які довго не виходили заміж називали "перестарками"³¹. Тому кожна дівчина намагалася швидше вийти заміж і набути статусу господині. Ідеалом жінки в українському суспільстві завжди була господиня та мати, в оселі якої чисто і затишно, чоловік порядний і не п'яниця, діточок ціла купа і всі чистенькі, доглянуті, здорові³².

Сучасний статус дівчини на Тернопільщині вже далеко не залежить від її сімейного становища. Більшість з дівчат прагнуть здобути освіту і побудувати кар'єру. Може цим і пояснюється зникнення багатьох видів ворожіння, оскільки у дівчат з'явилися інші пріоритети в житті.

Варто зазначити про ставлення людей на Тернопільщині до ворожін. За християнською традицією ворожити – гріх. Оскільки населення в регіоні побожне, то багато з них вважають так само. Нами зафіксовано як дівчина ворожила на Андрія, пообіцявши Богу, що робить це останній раз. Мало хто з респондентів може признатися, що ворожив сам.

Особливе місце серед великої кількості андріївських звичаїв займала обрядова гра "калита", яка супроводжувалася жартами і сміхом. "Калита" – круглий пісний корж, печений на меду – у світоглядних уявленнях українців символізував сонце. Солярні культи в календарних обрядах, що приурочені до зимового сонцестояння, збереглися в обрядовій поезії, звичаях та обрядах новорічного циклу³³.

Слід зазначити, що калиту повинні були випікати всі дівчата разом. Обов'язково кожна повинна взяти участь у приготуванні коржа, зокрема місити тісто по черзі. Кожна має місити свій маленький шматочок калити, замовляючи його на коханого хлопця.

Калиту пекли з пшеничної муки і обмазували медом та прив'язували до сволака. Зараз корж чіпають на мотузку до стелі приблизно на рівні зросту людини. Учасники гри по черзі підстрибують, намагаючись відкусити шматок калити. Корж відхиляється, тому це досить складно зробити. Зазвичай робили так, що один кінець мотузки довший, то можна смикати за нього, що ще більше ускладнює завдання.

Біля калити стояв черговий – "пан Калетинський" з квачем із сажою в руках, щоб не давати "пану Коцюбинському" (ним міг бути кожен бажаний) вкусити калиту. Якщо "пан Коцюбинський" обмащений сажою, він програв і його змінює інший.

На Борщівщині Тернопільської області колись гра "Калита" відбувалася так: до калити на довгій палиці з мітлою, ніби на коні їхав парубок і підстрибуючи намагався вкусити. При цьому відбувалася така розмова:

- Діду, діду, я до тебе в гості їду.
- По яких ділах?
- Хочу коржа кусати.
- А я буду по пиці писати.
- Як не відкушу, то пиши.
- Ану, біжи!³⁴

На Монастирищині Тернопільської області ця гра відбувалася так: хлопець на рогачі, як на вороному коні, заїжджав до хати зі словами: "Дозвольте до хати калиту кусати". Дівчата, тримаючи сажу в руках, відповідали: "Дозволяємо, але попереджаємо: не вмєш кусати – будемо писати". Ще й жартували: "Дивися, за тобою жаба скаче. В тебе кінь не підкований. У твого коня ноги не парні – одна ліва, друга – права". Якщо хлопець вкусив калиту, то це означало, що він скоро ожениється³⁵.

Зараз цю гру на Тернопільщині часто відтворюють учасники художньої самодіяльності, діти у навчальних закладах. На відміну від інших андріївських звичаїв, у "калиті" брали активну участь не тільки дівчата, а й хлопці.

В грі згадується про вороного коня, на якому їде "пан Коцюбинський", а вороний кінь в світовій міфології – це символ "темної темноти, нов'ю і сили природи, що криється за нею"³⁶.

В ніч на Андрія дозволялись молодіжні бешкети. І тому вранці дехто із господарів знаходив свого воза на даху клуні, а від хат, де жили дівчата на виданні, з'являлись стежини до їхніх залицяльників, позначені буряковим квасом чи потрушені соломомою³⁷. Це єдиний вечір в році, коли хлопцям вибачають їхні витівки. На Тернопільщині досить поширений звичай робити "збитки". "Як не догодив батько дівчини хлопцю, ото вже начувайся! Не буде спокою в Андріївську ніч. Намовив кавалєр ще кількох хлопаків і пішли цудо витворили: браму вкрали, фіртку вкрали, софу (софа – складені снопи кукурудзи, заготовлені на зиму – С.М.) підрізали. То вже біди натворили, людьом сміх, а газді клопіт"³⁸. Респонденти часто розповідають, що могли так заховати хвіртку, що тижнями шукали або міцно зав'язували чи замотували дротом ворота, щоб господар вранці не міг зразу відчинити їх. "Могли такі чудні збитки зробити, що аж зло брало. То теля вивели з хліва і до сусіда, то пса з будою на хату винесли. Ой, то вже залежало хто з кавалєрів більший шибеник"³⁹. Старші люди розповідають, що ці "збитки" мали переплутати стежки злим духам.

Зазвичай "збитки" робили на тих подвір'ях, де були дівчата "на виданню" (було пора виходити заміж). Проте зараз на Тернопільщині ці ритуальні бешкети роблять у всіх господах, де є дівчата, а то й біля садиби старенької самотньої бабусі. Не один господар вночі проти Андрія не спить, пильнує свою хвіртку чи браму. Були й такі випадки, що й ловили "збиточника" за руку або наздоганяли, щоб покарати дуже вже "вредного збиточника".

Слід зазначити, що вже в минулому столітті молодіжні ворожіння та бешкети Андріївської ночі втратили свою магічну функцію і перетворились на традиційні ігри, що супроводжуються сміхом і жартами. Проте відродно, що традиції андріївського вечора відтворюють школярі, студентська молодь, учасники художньої самодіяльності.

Отже, в наш час на Тернопільщині збереглося мало традиційних обрядів андріївських вечорниць. Таке явище як вечорниці взагалі не відбувається. Частково збереглися деякі види ворожінь, які завдяки процесам трансформації змінили мотивацію і виконуються інколи лише заради розваги. Респонденти пов'язують це з несумісністю веселих андріївських вечорниць з пилипівським постом, коли церква забороняла будь-які гуляння. Люди на Тернопільщині вважають себе набожними і віруючими християнами, а за християнським світоглядом "ворожити – гріх", хоча в кожному селі знайдеться так звана "ворожка", яка і "віск зілеє" і "вроки здойме"⁴⁰.

На нашу думку це пов'язано з тим, що у сучасний період в сучасній молоді є багато способів знайомства та розваг, а традиційні вечорниці є для них чимось невідомим. Проте останнє десятиліття помітно зацікавлення молоді українськими традиціями, зокрема, традиціями пов'язаними зі святом Катерини та Андрія. Здебільшого народні традиції відтворюють учні шкільних навчальних закладів на фольклорних святах, колективи художньої самодіяльності. Використовують вони записи ворожінь, обрядів, зроблені українськими етнографами, які описували ці традиції на загальноукраїнському матеріалі.

- ¹ Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1993. – С. 39 – 56.
- ² Світ українських святкових традицій // Шкода Н.М. Традиції і свята українського народу. – Донецьк, 2007. – С. 11.
- ³ Синенька Б.М. Ой Андрію, Андрієнку. – Тернопіль. 1997. – С. 3.
- ⁴ Борисенко В.К. Традиції та життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К., 2000 – С. 16.
- ⁵ Байбурин А.К. Календарь и трудовая деятельность человека. (Русский народный традиционный календарь). – Л., 1989. – С. 12.
- ⁶ Богатырев П.Г. Вопросы теории народного искусства. – М., 1971. – С. 195.
- ⁷ Попович Ю.В. Молдавские новогодние праздники. – Кишинев, 1974. – С. 82.
- ⁸ Пропп В.Я. Русские аграрные праздники. Опыт историко-этнографического исследования. – Л., 1963. – С. 107 – 108.
- ⁹ Курочкін О.В. Новорічні свята українців. – К., 1978– С. 32.
- ¹⁰ Громова Н.О. Різдвяно-новорічна обрядовість українців Бойківщини (кінець ХХ – початок ХХІ століття). Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2007. – С. 100.
- ¹¹ Слідами апостола Андрія // <http://iryn-mykola.livejournal.com/14769.html>
- ¹² Синенька Б.М. Ой Андрію, Андрієчку. – Тернопіль, 1997. – С. 7.
- ¹³ Там само. – С. 4.
- ¹⁴ Борисенко В.К. Вказ. праця. – К., 2000 – С. 17.
- ¹⁵ Записано від Гординської Оксани Михайлівни, 1985 р. н., в м. Бучач, Тернопільської обл.
- ¹⁶ Синенька Б.М. Вказ. праця. – Тернопіль. 1997. – С. 5.
- ¹⁷ Синенька Б.М. І задзвеніла хата піснями. – Тернопіль, 1992 – С. 5.
- ¹⁸ Курочкін О. В. Вказ. праця. – К., 1978.– С. 34.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Борисенко В.К. Вказ. праця. – К., 2000. – С. 16.
- ²¹ Записано від Шевчук Наталії Петрівни, 1989 р. н., в с. Швейків, Монастирського р-ну, Тернопільської обл.
- ²² Синенька Б.М. Вказ. праця. – Тернопіль. 1997. – С. 5.
- ²³ Записано від Шпунт Ірини Миколаївни, 1987 р. н., в с. Швейків, Монастирського р-ну, Тернопільської обл.
- ²⁴ Шкода Н.М. Традиції і свята українського народу. – Донецьк, 2007. – С. 13.
- ²⁵ Записано від Безущак Ольги Володимирівни, 1988 р. н., с. Швейків, Монастирського р-ну, Тернопільської обл.
- ²⁶ Синенька Б.М. Вказ. праця. – Тернопіль, 1997. – С. 6.
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ Бойко О. Зимова обрядовість Опілля. – С. 3
- ²⁹ Фрээр Дж. Золотая ветвь. – М., 2003. – С. 18 – 69.
- ³⁰ Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев / Под ред. С.А.Токарева. – М., 1983. – С. 65.
- ³¹ Борисенко В.К. Вказ. праця. – К., 2000. – С. 84.
- ³² Гримич М.В. До питання про статус жінки в традиційному українському суспільстві // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – Вип. 7. – С. 17.
- ³³ Борисенко В.К. Вказ. праця. – К., 2000 – С. 16.
- ³⁴ Синенька Б. М. Вказ. праця. – Тернопіль. 1997. – С. 6 – 7.
- ³⁵ Там само. – С. 7.
- ³⁶ Сосенко К. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991. – С. 64 – 65.
- ³⁷ Воропай О. Вказ. праця. – К., 1993. – С. 21.
- ³⁸ Записано від Турчак Віри Василівни, 1944 р. н., в с. Швейків, Монастирського р-ну, Тернопільської обл.

³⁹ Записано від Матехи Стефанії Іванівни, 1929 р. н., в с. Швейків, Монастирського р-ну, Тернопільської обл..

⁴⁰ Записано від Костів Іванни Григорівни, 1977 р. н., в с. Швейків, Монастирського р-ну, Тернопільської обл.

В статье проанализирована трансформация вечерницы на Тернопольщине и проведено исследование степени сохраненности традиций в этом регионе.

Ключевые слова: трансформация, вечерницы, девич-вечер, гадание, любовная магия, Калита.

Author analyses transformation of get-together (vechornytsi) in Ternopil region and investigates to what extent this tradition preserved here.

Key words: transformation, get-together (vechornytsi), girls only party, fortunetelling, love magic, Kalita.